

ABRAHAM JOSHUA HESCHEL

Razodetje

*Če velja, da lahko religije opredelimo
kot odnos med človekom in Bogom,
moramo judovstvo opredeliti kot odnos med človekom s Toro in Bogom.
Jud pred Božjim obličjem ni nikoli sam;
Tora je vedno z njim. Jud brez Tore je nepopoln.¹
Abraham Joshua Heschel*

BESEDA UREDNIKA

Na mestu je vprašanje: čemu judovska razprava o razodetju v reviji za krščansko duhovnost in kulturo? Vprašanje, ki ni brez teže, smo bržčas primorani osvetliti z dejstvom, da se krščanska vera od stare vere, ki jo je rodila, ne razlikuje ne po eksegetskih metodah in interpretacijah,² ne po doktrini o vstajenju, niti po "etični ljubezni", temveč po svojem spoznanju novega Božjega dejanja ljubezni; po razodetju Njegove ljubezni v Jezusovem življenju, smrti in vstajenju. Posebnost krščanstva (tudi) ni ideja o odrešenju po trpljenju, temveč "dogodek" križanja, tj. dogodek dokončnega Božjega razodetja.³

Nova zaveza je cepljena na isto trto: starozavezno Mojzesovo postavo, preroke in psalme. Zatorej velja; več kot vemo o prvi, bolj jasna postaja podoba druge. Pa ne zato,

ker bi z večjim vedenjem tem lažje podčrtali razlike med eno in drugo, temveč da bi lahko poudarili skupni starozavezni kredo; judovsko razodetje, čeprav se je zgodilo v gostem oblaku (prim. 2 Mz 19,9), je izvor krščanskega. Judovstvo ne govori o Božjem samo-razodetju, ampak o razodetju Njegovega nauka človeku. V Stari zvezi ni govora o Božjem razodevanju samega sebe, še manj o dokončnem. A. J. Heschel trdi: "Njegova volja in njegova modrost se po prerokih ne kaže v celoti. Preroštvo presega človeško modrost, Božja ljubezen pa presega preroštvo. Ta duhovna hierarhija je izrecno navedena pri rabinih; Bog je neskončno bolj vzvišen, kot pa so preroki lahko dojeli, in nebeška modrost je globlja od tega, kar vsebuje Postava v svoji današnji obliki."⁴ S tem judje na zgornje vprašanje odgovarjajo sami.

Mnogokrat se namreč znajdemo v skušnjavi, da bi Novo zavezo razumeli brez Stare;

vendar, če se izrazimo brez pretiranih umskih naporov, je to tako, kot bi govorili o vstajenju brez stvarjenja ali pa, če želite, kot bi govorili o Jezusu brez Očeta in Sv. Duha. Drznemo si trditi še več, Nova zaveza stoji na tem, ali je, in koliko je, v notranji kontinuiteti s Staro. Nova zaveza namreč ni nastala v brezčasju, vakuumu in brez vplivov neke religijske misli; namreč prav judovstva.

Judovstva, kot ga bomo poskusili predstavili skozi oči judovskega "filozofa religije", Abrahama Joshue Heschla. In sicer s prevodom izbranih poglavjih o razodetju iz njegovega dela *God in Search of Man – A Philosophy of Judaism*. Besedilo sva prevedla Leon Jagodic in spodaj podpisani, ki sem ga tudi uredil. Večinoma zvesto izvirniku, mestoma pa *ad sensum* (v najširšem pomenu), saj je bila za potrebe tukajšnje objave nujna uredniška roka, ki je bila na mnogih mestih pred težkimi odločitvami.

Samo Skralovnik

VPRAŠANJE, KI SMO GA POZABILI (UVODNE BESEDE)

Tora ni modrost, temveč usoda Izraela; Tora ni judovska literatura, temveč judovska esenca. Ni nastala ne kot produkt miselnih spekulacij in ne kot poetična inspiracija, ampak kot *razodetje*. Besedo "razodetje" si sicer zlahka položimo na ustnice, vendar, ali se ob tem zavedamo tega, kar izrekamo? Ali razumemo, kaj te besede pomenijo? Vprašanje nima v mislih historične osvetlitve dogajanja na Sinaju, čeprav je to odločilno vplivalo na razvoj človeške civilizacije. Ne zadeva nas zaradi vpliva, ki ga je imelo na pretekle generacije, temveč zaradi njegovega pomena; ker ima, ali pa nima, večne veljave in pomena. To vprašanje nima zgolj osebnega pomena, ampak zadeva zgodovino vsega človeštva od začetkov do danes. Nihče, ki je kdaj občutil strašno resnobo človeške zgodovine ali težko vprašanje obstoja posameznika,

tega vprašanja ne more ignorirati. Mora se odločiti, mora izbrati med "da" ali "ne".

Najbolj resna težava modernega človeka, ko se sprašuje o razodetju, ne izvira iz dvomov in pomislekov na račun avtentičnosti preroških izkušenj. Tudi najbolj prepričljiva razlaga, če bi bila mogoča, v tem oziru ne bi imela nikakršnega pomena. Največjo težavo predstavlja *odsotnost težave*. Vsak smiseln odgovor namreč predpostavlja vprašanje. Sveto pismo je odgovor na temeljno vprašanje: *kaj Bog zahteva od nas?* To vprašanje je v času, ko je Bog predstavljen kot neosebna in skrita nedoločnost, izginilo z obličja sveta. Človek današnjega časa lahko "s ponosom" izjavi: vse, kar je živalskega, mi je domače, vse, kar je Božjega, mi je tuje. Plemenit je odgovor, pravijo, vendar vprašanja ne poznamo več.

1. PREROŠKO RAZUMEVANJE RAZODETJA

Vstopna točka v preroško razumevanje razodetja je neomajno prepričanje prerokov, da sporočilo, katerega mediji so bili, ni bilo produkt njih samih. Preroki so trdili, da ne "prerokujejo iz svoje glave" (prim. Ezk 13,2); da njihove prerokbe niso izmišljene, temveč navdihnjene. Da je Bog tisti, ki jih pošilja k ljudem (prim. Iz 48,16).

Naša naloga je, da odgovorimo na dvoje vprašanj. Prvo sprašuje po dejanju: kakšne vrste dejanj opisuje Sveto pismo pri preroškem razodetju? Drugo po avtentičnosti: ali je pripoved resnična; se je opisano resnično zgodilo? Najprej bomo poskušali odgovoriti na prvo vprašanje. Nujno je namreč, da najprej spregovorimo o tem, kaj je preroško navdihnjenje, preden poskušamo dokazati, da se je nek dogodek v nekem času resnično zgodil.

Resničnost odgovora je v prvi vrsti odvisna od tega, v kolikšni meri se uspemo približati izvirnemu, avtorjevemu namenu. Zato se najprej sprašujemo po namenu preroka; kaj je imel z določeno besedno zvezo v mislih prerok? Natančneje; kaj je prerok imel v

mislih z besedami “Gospod je govoril”? Pri podajanju odgovora moramo upoštevati naslednje zakonitosti: (1) besede imajo več pomenov, (2) prerokovo jezikovno izražanje je nepopolno, (3) jezik preroka je veličasten in skrivnosten, (4) jezik razodetja ni opisen, (5) izjave preroka morajo biti razumljene kot odzivne.

1.1. BESEDE IMAJO VEČ POMENOV

Najbolj gotov način, da razodetje razumemo napačno, je, da ga razumemo dobesedno; da si na primer predstavljamo Boga, ki je preroku govoril po nekakšnem daljnovodu. Kljub temu, da je primer nadvse banalen, večina od nas, pozablja, da je dobesedno umevanje izvirni greh razmišljanja o Bogu, podlega prav na tem nivoju. Napaka dobesednega razumevanja je v napačni predpostavki, da imajo stvari in besede le en sam pomen. Dejstvo je, da imajo stvari in besede različne pomene glede na različne situacije; zlato za trgovca pomeni bogastvo, za draguljarja okras, za inženirja nerjavečo kovino z veliko gostoto, za govornika retorični izraz. *Ruah*, hebrejska beseda za duha, označuje tudi dih, veter. Kdor razmišlja samo o dihanju, spregleda globlji pomen termina. Boga imenujemo “oče”, vendar kdor ta naziv razume dobesedno, popači podobo Boga. Hebrejski jezik, ki na splošno ne premore veliko besednega zaklada, za govor o Bogu uporablja relativno malo besed. Večina je vzeta iz splošnega področja človeških izkušenj in obogatenih z novim, dodatnim pomenom. Posledično to pomeni, da dobesedno razumevanje terminov zgreši unikatno konotacijo določenega termina.

V znanstvenem jeziku mora biti pomen besede jasen, nedvoumen in enak za vse ljudi. Že v poeziji je praviloma boljša beseda tista, ki premore pluralnost pomenov in jo je moč razumeti na več nivojih. Kar je krepost znanstvenega izražanja, je polomija pesniškega. Je torej pravilno, da vztrajamo pri trditvi, da moramo svetopisemske besede preroka razumeti v dobesednem pomenu?

Zdi se, da je bila namera svetega pisca, da ne bi bil razumljen samo na enem nivoju, temveč na mnogih in na mnogo načinov. Če ta trditev drži, svojega razumevanja ne smemo omejiti na en sam pomen.

1.2. PREROKOVA JEZIKOVNA “NEZADOSTNOST”

Če razmišljamo o vsebini, ki so jo preroki hoteli izraziti, ugotovimo, da je to, kar iz prerokovih ust prihaja do nas v obliki vzvišenih govorniških recitalov, v resnici izraz dvojega: (1) izraz *nezadostnosti besed*; med besednim opisom dejanja in dejanjem samim ne moremo narediti enačaja. Bodisi zaradi nezadostnosti izrazne moči in dosega besed, (2) bodisi zaradi *prerokove izrazne nezadostnosti* (nesposobnosti).

Besede zato ne smejo biti razumljene dobesedno, saj bi takšno razumevanje, upoštevajoč besedno omejenost ter prerokovo nepopolno izražanje, bilo samo delno, zelo plitvo razumevanje. Dobesedni pomen besede je nič več kot *pomenski minimum*. Besedna zveza “Bog je govoril” mora biti zato razumljena simbolično; kar je dobesedno resnično za nas, je metafora v primerjavi s tem, kar je metafizično resnično za Boga. A vendar besedna zveza ni (samo) simbol. Simbol ne more ustvariti sveta iz nič. Niti ne more priklicati v bivanje Svetega pisma. Besede Boga zato niso manj, temveč več kot dobesedno resnične.

1.3. JEZIK PREROKA JE VELIČASTEN IN SKRIVNOSTEN

Sodobni raziskovalec Svetega pisma se pred skušnjo, da bi svetopisemsko besedilo interpretiral z vedenjem, ki je lastno znanstvenemu dojemanju sveta. Vendar, da bi uvideli (dopustili) resnični pomen Svetega pisma, moramo ohraniti v mislih, da je bila piščeva predstava o ustroju sveta veliko preprostejša. Biblično človek svojo pozornost primarno posveča “čudenju”, zato je njegov jezik razodetja veličasten in skrivnosten.

Za ponazoritev si oglejmo besedno zvezo "Božja beseda". S čim bi lahko primerjali besedo Boga? Bi jo lahko primerjali z artikularno govorico človeškega bitja? Odgovor je pritrdilen – v kolikor predpostavljamo, da je človek Božjo besedo zmožen dojeti. V tem primeru mora biti Božja beseda v obliki človeške govorice prilagojena človeku. Vendar, Božja beseda je v bivanje priklicala svet, kako jo je mogoče primerjati s katerimkoli pojavom v redu narave? Ali to ne kaže na dejstvo, da je Beseda hkrati bistveno drugačna od človeške govorice? Bog je rekel in "zgodilo se je tako" (prim. 1 Mz 1,9).

Z GOSPODOVO besedo so bila narejena nebesa,

z dihom njegovih ust vsa njihova vojska.

Zakaj dejal je in je nastalo,

ukazal je in je stalo (Ps 33,6.9.)

Končno, kakšna je bila beseda Boga "v ušesih" preroka? Kombinacija zvokov, ki se sestavljajo v besede, stavke in povedi?

Ali ni moja beseda kakor ogenj? govori GOSPOD. Mar ni kakor kladivo, ki razbija skalo? (Jer 23,29.)

Izjemnost Božje besede, kakor jo dojema biblični človek, se kaže v njeni skrivnostnosti in vsemogočnosti. Vsemogočnosti, ker je počelo stvarjenja, skrivnostnosti, ker je glas, ki govori človeškemu ušesu.

1.4. RAZLIKE MED OPISNIMI IN KAZALNIMI VRSTAMI BESED

Človeški um je skladišče najrazličnejših idej. Nekatere je mogoče definirati in izraziti, medtem ko se druge definicijam upirajo in so neizrazne. Ista logika velja za besede. Obstaja namreč dvoje vrst besed; opisne in kazalne. Opisne besede so tiste, ki opisujejo točno določeno razmerje med pojmom in njegovim poimenovanjem. Vzorčni primeri so konkretni samostalniki (stol, miza) ali znanstveni, strokovni izrazi. Na drugi strani pa kazalne besede ne

opredeljujejo točnega razmerja med pojmom in njegovim poimenovanjem. Namesto podajanja natančnega opisa, kazalne besede zgolj nakazujejo nekaj, kar intuitivno čutimo, vendar tega ne moremo v celoti dojeti, razumeti in izraziti. Vsebina besed "Bog, čas, lepota, večnost" ne more biti natančno definirana in reproducirana v naših mislih. Te besede vsebujejo bogastvo pomenov. Njihova funkcija ni v priklicu definicije, podobe v naše misli, temveč v soočenju, srečanju z realnostjo, ki jo označujejo. Funkcija opisnih besed je, da vzbudijo oz. priključijo idejo, ki jo v naši zavesti že predhodno poznamo (npr. stol). Kazalne besede imajo drugačno funkcijo. To, kar priključijo, niso spomini (oz. reprodukcije spominov) ampak reakcije na nepredstavljive ideje, na pomene, ki niso dokončno dojeti..

Veliko število besed lahko uvrstimo v obe opisani skupini; za mornarja imata besedi "veter" in "zarja" točno določena pomena; veter označuje z določeno smerjo in hitrostjo gibajočo se maso zraka; zarja določen trenutek dneva. Medtem ko že pri pesniškem izražanju " ... veter, ki pihlja pred zarjo ... " ("the wind that sighs before the dawn", Lewis Morris⁵) ne moremo več govoriti o npr. natančnem trenutku dneva, ki ga je pesnik imel v mislih, ali se vprašati po smeri in hitrosti vetra. Kljub temu je jasno, da je imel pesnik v mislih isti veter in isto zarjo kakor mornar. Gre za drugačen vidik istega fenomena. Če ponazorimo še z bibličnim primerom: *duh Božji (veter) je vel nad vodami* (prim. 1 Mz 1,2). Jasno je, da nihče ne bo spraševal po smeri in hitrosti vetra. Spet obstajajo bralci, ki bi ob branju odlomka o Jakobovih sanjah vprašali po številu stopnic ...

1.5. ODZIVNA RAZLAGA

Nazaj k pesniškemu stihu. Če ga razumemo v prenesenem pomenu, tj. da ga razumemo, kot da se ne nanaša na veter, temveč ne nekaj drugega, pomeni, da pesnikove izkušnje in namena nismo pogodili. Če na drugi strani stih razumemo dobesedno, npr. kot meteorolog, pomen zreduciramo na

Iz bolečine življenja se rojeva nov smisel, novo upanje. Foto: Tatjana Splichal

raven, ki je pesniku prav tako tuja. Zato te besede ne smejo biti razumljene niti prenese-no niti dobesedno, temveč odzivno.

Če besedo razumemo dobesedno, pomeni, da reproduciramo idejo, ki jo beseda označuje, in s katero je povezana v naših mislih. To pomeni, da lahko dobesedno razumemo samo opisne besede. Če opisne besede razumemo v prenesenem pomenu, predpostavljamo, da avtor govori dvojni jezik: govori nekaj, misli pa nekaj drugega. Iz tega sledi, da v prenesenem pomenu lahko razumemo samo metaforično izražanje. Kazalne besede pa morajo biti razumljene odzivno. Zato, da jih razumemo, se moramo nanje "odzvati". Te besede niso reprodukcije podob, niso metaforična resničnost, ampak namigi, ki služijo kot vodilo, ki nakazuje smer našega razmišljanja.

In prav to velja, ko omenjamo "besede Boga". Ta besedna zveza "ni doma" v naših mislih. Edini način, da bi razumeli njen pomen, je, da se nanjo odzovemo. Naš um moramo prilagoditi za neopisno in nedo-jemljivo. Beseda je namig; resnično breme razumevanja leži na umu in duši bralca.

SKRIVNOST RAZODETJA

2.1. RAZODETJE IN IZKUŠNJA RAZODETJA

Če razodetje predstavlja trenutek, ko je Bogu uspelo doseči človeka, kako naj ga opredelimo? Izključno s pojmi optike in akustike? Je šlo za vizijo, glas? Je bil pianino ali klavir? Je slednje vprašanje bolj groteskno, kakor če vprašamo po smeri in hitrosti *vetra*, ki je *vel nad vodami* (prim. 1 Mz 1,2)? Drži, da so preroki trdili, da so *videli*, da so *slišali*. Vendar te vrste videnja in slišanja ne morejo biti predmet psihološke ali fiziološke analize. Analiza poetove sposobnosti dojemanja "pihljanja *vetra*" nima namreč nikakršnega pomena za našo lastno razumevanje stiha. Je svetopisemski prerok trdil, da se je z Bogom srečal na način, kot je vsak dan srečeval svoje sodobnike? Na način, kot je Aristotel srečal Aleksandra Velikega?

Če je razodetje bilo zgolj psihofizično dejstvo, potem ne predstavlja veliko več kot človeško izkušnjo, dogodek v življenju človeka. Vendar kakor je kamniti kip več kot kamen, iz katerega je izklesan, tako je razodetje več kakor človeška izkušnja. Drži, razodetje, ki se človeku ne bi razodelo v obliki izkušnje, bi bilo kot kip, oblikovan iz zraka. Vendar je človeška izkušnja samo del celote tega, kar se je resnično dogajalo pri razodetju, zato posledično dogodka razodetja ne smemo (popolnoma) enačiti s človeško izkušnjo razodetja.

2.2. SKRIVNOST RAZODETJA

Narava razodetja je nekaj, česar besede ne morejo črkovati, česar človeški jezik nikoli ne bo zmožen opisati. Za govor o razodetju velja; bolj kot so besede opisne, manj ustrezen je opis. Besede, s katerimi je prerok želel izraziti svoje izkušnje, niso bile fotografije, ampak ilustracije, niso bili opisi, ampak pesmi. Psihološka rekonstrukcija prerokovega dela je, potemtakem, nič več kot poskus, da bi na podlagi pesmi poskušali narisati fotografsko podobo obraza. Beseda "razodetje" je eksklamacija; ni opisni, temveč kazalni termin. Bolj kot na odslikavo nekega dogodka kaže na njegov pomen. Zato poglavij v Svetem pismu, ki popisujejo sinajski dogodek, ne smemo brati kot sistematično teologijo. Njihov namen je slavljenje skrivnosti in seznanjanje z dogodkom razodetja in ne razlaganje le-tega. Vsak opis dogodka razodetja v empiričnih kategorijah bi ustvaril karikaturu. Zato je to, kar celotno Sveto pismo trdi, dejstvo, da se razodetje je zgodilo. O tem, kako se je zgodilo, poroča v besedah, ki so izzivajoče, sugestivne in spominjajoče.

To lahko uprizorimo, če primerjamo svetopisemski citat "*Bog je rekel: 'Bodi svetloba!' In nastala je svetloba"* (1 Mz 1,3) s fiktivnim "*Gospod Smith je rekel: 'Prižgimo luči!'"*. Slednji posreduje točno določeno situacijo, medtem ko prvi vzbuja notranji odziv na nedoločen pomen. Drugi opisuje fiziološko in psihološko

dejanje, prvi pa opisuje skrivnost. S tem želi vzbuditi čut za čudenje; obstajajo namreč duhovna dejstva, ki jih ni mogoče reducirati na raven besednega izražanja, saj so izven dosega vsakršne upodobitve ali ubeseditve. Ni bilo namreč bistveno to, ali se je Božja volja posredovala preko medija zvoka, glasu; bistveno je bilo to, da se nam je dala prepoznati. Zvok ali podoba je za transcendentni pojav to, kar je metafora za abstraktni način razmišljanja.

2.3. NEGATIVNA TEOLOGIJA RAZODETJA

Mnogokrat so se preroki lahko izrazili samo na način, da so zanikali tisto, za kar so trdili, da je bila njihova volja: "Po tem boste spoznali, da me je GOSPOD poslal delat vse to, kar sem storil, in da ne ravnam po svoji volji." (4 Mz 16,28; Ezk 13.) Razodetje je lahko opisano samo z negacijami; o razodetju lahko povemo to, kar razodetje ni. Morda je bil najstarejši primer negativne teologije uporabljen prav za razumevanje razodetja; tako je slišal Elija:

"Pojdi ven in se postavi na gori pred GOSPODA.

In glej, GOSPOD je šel mimo, velik in silen vihar, ki kruši gore in lomi skale, je bil pred GOSPODOM; a GOSPOD ni bil v viharju.

Za viharjem je bil potres; a GOSPOD ni bil v potresu.

In za potresom ogenj; a GOSPOD ni bil v ognju.

Za ognjem glas rahlega šepeta." (1 Kr 19,11-12.)

2.4. ODPRAVA ANTROPOMORFIZMOV

Predstavljati si razodetje kot fizičen ali psihičen dogodek v preteklosti, pomeni sprevračati njegovo bistvo in zavračati njegovo skrivnost. Primerjati razodetje s psihofizičnim dogodkom je kakor primerjati Boga s telesnim bitjem. Neki hasid, pravi izročilo, je po predavanju o tem, kako veličasten

in vzvišen je Bog filozofov, dejal: "Če bi bil Bog res takšen, kakor si ga predstavljaš, jaz ne bi verjel v Njega." Naše predstave so lahko zelo plemenite in vzvišene, vendar kakor hitro postanejo opisne, tj. definirane, Boga omejujejo in silijo v kalupe našega lastnega dojemanja in razumevanja. V nobenem drugem primeru naš um ni tako nezadosten, kakor takrat, ko poskuša opisati Boga. Isto velja za razodetje. Ko ga opisujemo, definiramo, se nam njegovo bistvo izmakne.

Človek se nagiba k temu, da bi Bogu pripisal človeško podobo; nagiba se k temu, da bi o razodetju razmišljal kot o psihofizičnem dogodku. Aksiom bibličnega razmišljanja pa pravi: Bog, ki je ustvaril svet, ni kakor svet, ki ga je ustvaril. Ustvariti si natančno podobo Boga ali njegovih dejanj, je kakor zanikati Njegov obstoj. Ni vsa resničnost materialna; vsi dogodki niso zaznavni čutom našega telesa. Ni samo uho nekaj, s čimer človek lahko sliši. Ni samo fizični zvok tisti, ki lahko doseže duha človeka. Vodilni predstavniki judovske misli nas opominjajo in svarijo pred upodabljanjem govorečega Boga ali pred mislijo, da glas Boga proizvajajo govorni organi.

Zaznavanje sveta preko čutov, še posebej preko slišane in videne, je človeku najbližje. Nimamo vedenja o drugih vrstah komunikacij med dušo enega človeka in drugega, razen o govorjenju, tj. zvokih, proizvedenih z ustnicami, jezikom in ostalimi organi za govorjenje. Kljub temu obstaja komunikacija, ki jo Bog vzpostavi s prerokom, in ki s tem preroka postavi za Božjega glasnika. A ne smemo predpostavljati, da Bog za komunikacijo s prerokom uporablja glas ali zvok. Ko Sveto pismo poroča o razodetju na Sinaju, ki so ga ljudje "videli" in "slišali", ne poroča o očeh, ki so videle, ali o ušesih, ki so slišala, temveč o duhovni percepciji.

Zaman bi bil vsak poskus rekonstrukcije skrivnostnih okoliščin, v katerih se je beseda Boga dotaknila prerokove duše. Kdo bi lahko odkril Božje podatke ali sestavil koščke doživetja, ki je bilo lastno Mojzesu? Prerok

teh podatkov ni zapustil. Vse, kar imamo, je prerokova gotovost. Vse, kar imamo, je Knjiga in vse kar lahko storimo, je, da poskusimo začutiti neizrečeno v izrečenem, nezapisano v zapisanem. Kar bomo začutili, je za nas nepredstavljivo, tako kot je bilo neverjetno za tistega, ki je bil dogodku priča. Ne moremo ga zaobjeti v celoti. Nanj lahko samo odgovorimo. Ali odgovor zavrremo. Naš cilj zato ni v iskanju definicije, temveč v tem, da bi se naučili, kako občutiti. Kako občutiti voljo Boga v zapisanih besedah. Bistvo intuicije ni v motrenju tega, kar je opisno, temveč v občutju tega, kar je nepopisno. Samo preko naše dovtornosti za nepopisno vodi pot do skrivnosti razodetja. Razodetje je skrivnost, ki je um sam ne more razsvetliti.

PARADOKS NA SINAJU

3.1. GOREČI GRM

Za človeka današnjega časa je največja neznanka: kako je razodetje mogoče? Kako sprejeti dejstvo, da se je večno skrito razkrilo? Medtem ko je za bibličnega človeka največja neznanka: kako je izkušnja razodetja mogoča? Kako je mogoče za človeka, da preživi prisotnost Boga? Prisotnost Boga je za bibličnega človeka nekaj, česar mesto in kri ne moreta prenesti. Človek ne more videti ali slišati Boga in ob tem ostati živ (prim. 2 Mz 33,20; 5 Mz 4,33). Abrahama se je ob srečanju z Bogom polastila " ... groza in gost mrak je padel nanj" (1 Mz 15,12). Videti Božje obličje pomeni umreti. V Njegovi prisotnosti so si serafi, nebeška bitja, zakrivali obraze, preroki so vzdikali "izgubljen sem" (Iz 6,5).

In nato presenečenje; Bog se je Mojzesu prikazal v obliki gorečega grma: "Pogledal je in glej, grm je gorel s plamenom, a ni zgorel." V luči tega vznemirljivega dejstva je Mojzes dejal: "Moram stopiti tja in si ogledati to veliko prikazen, kako da grm ne zgori!" Bistveno vprašanje se glasi: kako je mogoče, da svet prenese prisotnost Božjega? Morda je pomen odlomka gorečega grma v naslednji razlagi; besede "grm je gorel s plamenom, a ni zgorel",

nakazujejo nov red v Božjem odnosu do človeka. Da se je Bog lahko razkril, se je moral prekri. Da bi človeku lahko posredoval svojo modrost, je moral svojo moč skriti. Zato je bil goreči grm precédens Sinaja. Grm ob Božji prisotnosti ni bil uničen; Izrael ob Božji prisotnosti ni bil pokončan:

*"Vsa Sinajska gora se je kadila,
ker je GOSPOD v ognju stopil nanjo;
njen dim se je vzdigoval kakor dim topilne peči.
Vsa gora se je silno tresla." (2 Mz 19,18.)*

*"... tedaj ste se približali in stali pod goro;
ta pa je gorela v ognju do srede neba
– tema, oblak in mračnost." (5 Mz 4,11.)*

Gora je gorela v ognju, a ni bila uničena. Za bibličnega človeka čudež razodetja ni bil samo v dejstvu, da je spregovoril Bog, temveč tudi v dejstvu, da je človek ob tem ostal živ.

"Vprašaj vendar o prejšnjih dneh, ki so bili pred teboj, od dne, ko je Bog ustvaril človeka na zemlji, in od enega do drugega konca neba, ali se je kdaj zgodilo kaj tako velikega, ali se je kdaj slišalo kaj takega! Je mar katero ljudstvo slišalo glas Boga, govorečega iz srede ognja, kakor si slišal ti, in ostalo živo?" (5 Mz 4,32–33.)

Ob vznožju Sinaja so ljudje rotili Mojzesa: *"Ti govôri z nami in poslušali bomo! Bog pa naj ne govori z nami, da ne umremo!" (2 Mz 20,19.)*

3.2. V TEMINI

Vsebina Dekaloga je nenavadno jasna, nenavadno preprosta: Ne ubijaj! Ne kradi! ... Način, kako so bile te besede razglašene, je zavil v skrivnost. "Te besede (tj. Dekalog) je GOSPOD govoril z močnim glasom vsemu vašemu občestvu na gori iz ognja, oblaka in temine ..." (5 Mz 5,22) Da bi razumeli pomen zapisanih besed, se moramo najprej prepričati, ali so "oganj", "oblak" in "temina" zgolj besedne floskule, ali opisni termini, besede, ki izražajo natančno predstavo.

Sveto pismo z nenavadno doslednostjo poroča o tem, da so se teofanije, pri katerih je bil navzoč Mojzes, dogajale v oblaku. Spet

in spet beremo, da je Bog Mojzesa poklical iz srede oblaka (2 Mz 24,16), da se je Bog prikazal in govoril Mojzesu v oblačnem stebru (prim. 4 Mz 12,5; Ps 99,7). Da je Bog sestopil na Sinaj v oblaku (2 Mz 34,5; 4 Mz 11,25), da se je Njegovo veličastvo pokazalo v oblaku (2 Mz 16,10); "... kajti prikazoval se bom v oblaku ..." (3 Mz 16,2).

Tega dejstva ne smemo zavestno prezreti, niti zlorabiti v smislu alegorizacije. Navedeni citati z vso jasnostjo kažejo na temeljno resnico, namreč to, da je Bog, ki se je razodel, ostal skrit. Tudi ko se je Božja volja manifestirala v obliki besed, je njegovo bistvo ostalo skrito. V Božjih besedah, s katerimi je bil Mojzesu prvič naznanjen prihajajoči dogodek na Sinaju, je formulirana edinstvena trditev: "*Glej, pridem k tebi v gostem oblaku ...*" (2 Mz 19,9.) Teofanija na Sinaju se je zgodila v gostem oblaku, Bog se je razodel, prišel je k človeku, a je ostal skrit.

3.3. DVA VIDIKA

Kaj se je zgodilo na Sinaju? Sveto pismo skuša na to vprašanje odgovoriti na dva načina. Na eni strani pripoveduje o nečem, kar besede komaj prenesejo: "*GOSPOD je stopil na Sinajsko goro.*" (2 Mz 19,20.) Noben stavek na svetu ne more povedati več; On, ki je nad časom in prostorom, skrit in veličasten, je bil navzoč na gori Sinaj. Tam je Njegovo prisotnost lahko izkusila celotna skupnost Izraela. Vendar Sveto pismo govori tudi na drug način: "*Videli ste, da sem govoril z vami z neba.*" (2 Mz 20,22) Bog ni sestopil na zemljo, vse, kar se je zgodilo, so bile Njegove besede, ki so prihajale iz nebes. Omenjeni vrstici se med seboj ne izključujeta; ne nanašata se namreč na en dogodek, ampak na dva. Razodetje je bil dogodek tako za Boga, kot za Izrael. V drugem citatu je Bog sam tisti, ki govori (v prvi osebi ednine), prvi pa odkriva, kako je te besede izkusilo ljudstvo (besedilo govori o Bogu v tretji osebi ednine). Isto dejanje ima dva vidika. Bog je sestopil in ni sestopil na zemljo. Glas je prihajal iz nebes, a ljudje so ga slišali s Sinaja.

NAČELO RAZODETJA

4.1. RAZODETJE NI STVAR KRONOLOGIJE

Če bi problem razodetja zožili na stvar kronologije, bi to predstavljalo resen nesporazum. Pogosto naletimo na trditve, da je avtoriteta in svetost Peteroknjižja odvisna od dejstva, da je bilo v celoti napisano v času Mojzesa; da predpostavka, da je bilo tudi samo nekaj odlomkov dodanih po Mojzesovi smrti, pomeni zanikanje načela razodetja.

Vendar, mar je svetost Svetega pisma odvisna od količine časa, ki je pretekel med trenutkom razodetja in trenutkom, v katerem je bila njegova vsebina prelita na pergament? Če bi Bog hotel, da bi določene odlomke Peteroknjižja, ki so bili razodeti Mojzesu, zapisal Jozue, bi jim mar to odvzelo svetost? Je mar primerno obravnavati Božje dostojanstvo Svetega pisma kot da je to *kronološki problem*, kot da bi njegovo verodostojnost lahko overil notar?

Pomen razodetja je poznan tistim, katerih um je odprt za skrivnost, ne pa tistim, katerih um je odprt za dobesečnost, odločilno pa ni kronološko, ampak teološko dejstvo; odločilno je to, kar se je zgodilo med Bogom in prerokom, in ne to, kar se je zgodilo med prerokom in pergamentom. Ko gre za Peteroknjižje, je namreč dogma o razodetju sestavljena iz dveh delov: božanskega navdihnjenja in Mojzesovega avtorstva. Prvi del se nanaša na skrivnost, drugi pa na zgodovinsko dejstvo. Na prvi del lahko samo namigujemo in ga izrazimo z besedami veličine in občudovanja; drugi del pa lahko analiziramo, raziskujemo in izražamo s kronološkimi podatki.

Filozofija religije se mora ukvarjati s prvim delom. Njena skrb ni to, ali je bilo Peteroknjižje napisano v celoti v času izraelskega štiridesetletnega potovanja skozi puščavo, ampak kako razumeti pomen in veljavnost trditve, da je Božja volja dosegla človeško razumevanje in da je Peteroknjižje odsev Božjega doseganja človeka; drugi del je stvar teologije, ki mora opredeliti dogmo o razodetju in ponuditi odgovor na zgodovinska vprašanja.

Bistvo naše vere v svetost Svetega pisma je v tem, da njegove besede vsebujejo tisto, kar Bog hoče, da vemo in izpolnimo. Kako so bile te besede zapisane, ni temeljna težava. Prav zato pa tema svetopisemske kritike ni verska tema, tako kot je tudi vprašanje, ali sta bila strela in grmenje na Sinaju naravna pojava ali ne, nepomembno za našo vero v razodetje. Zaključki nekaterih komentatorjev, da je bil Dekalog dan Mojzesu na deževen dan, ne vpliva na naše dožemanje tega dogodka.

Dejanje razodetja je skrivnost, medtem ko je zapis o razodetju literarno dejstvo, izraženo v človeškem jeziku.

4.1. BOŽJI DUH POSTAVLJEN V ČLOVEŠKI JEZIK

Ali so besede Svetega pisma enakega obsega in istovetne z Božjimi besedami? Z vidika tistih, ki se vsakodnevno soočajo s svojo nesposobnostjo, da bi v polnosti razumeli pomen svetopisemske vrstice, tako vprašanje predstavlja poskus, da bi primerjali nekaj komaj poznanega s povsem nepoznanim.

Predpostavimo, da je Sveto pismo, kot ga poznamo, sestavljeno iz Božjih biserov in iz diamantov, ki so jih izbrusile preroške duše, vse skupaj pa je postavljeno v človeški okvir. Toda kdo si bo drznil biti strokovnjak, ki bo razločil med tistim, kar je božanskega, in tistim, kar je "malo nižje" od božanskega? Kaj je Božji duh in kaj so Amosove besede? Božji duh je postavljen v človeški jezik in kdo bo sodil, kaj je vsebina in kaj okvir? Vsekakor so tisti, ki si drznejo največ, najmanj kompetentni. Med nebesi in zemljo je veliko več stvari, ki se ne bodo podvrgle našim sodbam, kot pa smo pripravljene priznati.

Razodetje je trajalo trenutek; besedilo pa je trajno v času in prostoru. Razodetje se je zgodilo preroku; besedilo pa je dano nam vsem. "Postava ni v nebesih"; vodi nas beseda in prav beseda, besedilo je tisto, ki je naš vodnik, naša luč v temini plitkosti in napak. Zato ne smemo niti zožiti razodetja na stvar

dejstev niti poduhoviti Svetega pisma in tako uničiti njegove neokrnjenosti na ravni dejstev.

4.2. RAZODETJE NI MONOLOG

Stem, ko vztraja pri razodevajočem značaju Svetega pisma, je dogmatična teologija pogosto izgubila vidik globokega in odločilnega deleža človeka. Prerok namreč ni pasivni sprejemnik, snemalna naprava, na katerega nekaj deluje od zunaj, brez prisotnosti njegovega srca in volje, niti ni človek, ki je do uvida prišel s svojimi lastnimi močmi in delom. Prerokova osebnost je nekako enost navdihnjenja in izkušenj, posega in odgovora. Za vsak predmet zunaj njega je v njem občutek, za vsak dogodek razodetja, ki se mu je zgodil, je v njem odziv, za vsak drobec resnice, ki ga je prejel, je v njem razumevanje, ki ga mora doseči.

Celo v trenutku dogodka je, kot smo poučeni, dejavni partner v dogodku. Njegov odgovor na to, kar mu je razkrito, spremeni razodetje v dialog. V nekem smislu je preroštvo zgrajeno iz razodetja Boga in *so-razodetja človeka*. Delež preroka se je pokazal ne samo v tem, kar je bil sposoben dati, ampak tudi v tem, kar je bil nesposoben sprejeti.

Razodetje se torej ne zgodi, ko je Bog sam. Dva klasična izraza za trenutke na Sinaju sta *mattan torah* in *kabbalat torah*, "dajanje Postave" in "sprejemanje Postave". Oboje je bil dogodek v življenju Boga in dogodek v življenju človeka. Po rabinski legendi se je Bog približal vsakemu plemenu in vsakemu narodu in mu ponudil Postavo, preden jo je dal Izraelu. Čudež, da jo je Izrael sprejel, je bil tako odločilen kot čudež Božjega izražanja. Bog je bil sam na svetu, dokler se ni Izrael povezal z njim. Na Sinaju je Bog razodel svojo besedo, Izrael pa je razodel moč, s katero je odgovoril. Brez te moči za odgovor, brez dejstva, da obstaja narod, ki je pripravljen sprejeti, slišati Božjo zapoved, bi bil Sinaj nemogoč. Sinaj je namreč sestavljen tako iz Božjega razglašanja kot iz človeškega sprejema. To je bil trenutek, ko *Bog ni bil sam*.

Sveto pismo ne vsebuje samo zapisov o tem, kar je prišlo na dan v trenutkih preroškega navdihnjenja; zapisuje tudi dejanja in besede človeka. Narobe bi bilo govoriti, da vse besede v Svetem pismu izvirajo iz Božjega duha. Bogokletno faraonovo zmerjanje, uporne Korahove besede, besede vojakov v *midijanskem taboru* izhajajo iz duha človeka. Kar pa prerok reče Bogu, ko ga ta nagovori, nimamo za nič manj sveto kakor tisto, kar reče Bog, ko ga nagovarja.

Sveto pismo je torej več kot Božja beseda: je beseda Boga in človeka; zapis tako razodetja kot odgovora; je drama zaveze med Bogom in človekom. Kanonizacija in ohranjanje Svetega pisma pa so izraelsko delo.

4.3. GLAS, KI JE RAZUMLJIV ČLOVEKU

Noben človek ni sposoben slišati Božjega glasu, kakršen je. Toda "Bog čudovito grmi s svojim glasom" (Job 37,5) na Sinaju. "Glas se je približal – k vsakemu človeku je prišel s silo, ki je bila primerna njegovi sposobnosti – k staremu v skladu z njegovo močjo in k mlademu v skladu z njegovo ... in celo k Mojzesu v skladu z njegovo, kot je zapisano: *Mojzes je govoril in Bog mu je odgovarjal z gromom* (2 Mz 19,19), to je, z glasom, ki ga je lahko prenesel. Podobno pravi: *Glas Gospodov je v moči* (Ps 29,4), namreč v moči vsakega posameznika. Prav zato se Dekalog začne z *Jaz sem Gospod, tvoj Bog*, v drugi osebi ednine, namesto v drugi osebi množine: Bog je spregovoril vsakemu posamezniku v skladu z njegovo osebno sposobnostjo razumevanja."

Toda to ne pomeni subjektivizma. Prav v moči Božjega glasu je Bog lahko spregovoril človeku v skladu z njegovimi sposobnostmi. To je čudež glasu, da se je razdelil na sedemdeset glasov, v sedemdeset jezikov, da bi vsi narodi lahko razumeli.

4.4. MODROST, PREROŠTVO IN BOG

Bog ne razodeva samega sebe; razodeva samo svojo pot. Judovstvo ne govori o

Božjem samorazodetju, ampak o razodetju njegovega nauka človeku. Sveto pismo odseva Božje razodevanje njegovega odnosa do zgodovine in ne razodetje njega samega. Tudi njegova volja in njegova modrost se ne kažeta po prerokih v celoti. Preroštvo presega človeško modrost, Božja ljubezen pa presega preroštvo. Ta duhovna hierarhija je izrecno navedena pri rabinih.

"Vprašali so *Modrost*: Kakšna naj bo kazen za grešnika? In *Modrost* je odvrnila: *Grešnike preganja hudobija* (Prg 13,21). Vprašali so preroka: Kaj naj bo kazen za grešnika? In prerok je odgovoril: *Duša, ki greši, umre* (Ezk 18,4.20). Vprašali so *Svetege*, naj bo slavljen: Kaj naj bo kazen za grešnika? In odgovoril je: *Naj se spokori in spravljen bo.*"

Bog je neskončno bolj vzvišen, kot pa so preroki lahko dojeli, in nebeška modrost je globlja od tega, kar vsebuje Postava v svoji današnji obliki.

5. RELIGIJA ČASA

5.1. MIŠLJENJE IN ČAS

Tako o Evklidovem življenju in značaju kot o tem, kako so nastali njegovi *Elementi*, je malo znanega in zapisanega. Toda zakoni njegove geometrije so brezčasni in zdi se, da trenutek, ko so prvič spreleteli človeški um, ni imel nobenega vpliva na njihov pomen in veljavnost. Čas in mišljenje, dejanje in vsebina, avtor in nauk niso odvisni drug od drugega.

V nasprotju s tem pa besede Svetega pisma niso nekaj neodvisnega; ne visijo v vakuumu brezčasnosti. Tu so čas in mišljenje, dejanje in vsebina, avtor in nauk globoko medsebojno povezani. Sveto pismo namreč ni samo sistem predpisov, ampak tudi zapis dogodkov iz zgodovine. Zagotovo bi lahko nekatera svetopisemska pravila in načela našli in jih spoznali tudi drugje. Brez primere na tem svetu pa so dogodki, o katerih pripoveduje, in dejstvo, da te dogodke obravnava kot točke, kjer se srečata Bog in človek. Dogodki so tako med temeljnimi kategorijami, po katerih živi

svetopisemski človek; za njegovo eksistenco pomenijo isto, kar pomenijo definicije merskih enot za merjenje in tehtanje.

Judovstvo je *religija zgodovine, religija časa*. Izraelskega Boga ne srečamo najprej v naravnih dejstvih. Spregovori skozi dogodke v zgodovini. Medtem ko so božanstva drugih ljudstev povezana s kraji in stvarmi, pa je bil Bog prerokov Bog dogodkov: rešitelj iz sužnosti, tisti, ki razodeva Postavo, tisti, ki se razkriva skozi dogodke v zgodovini in ne skozi predmete in kraje.

Dogodki, iz katerih izvira izraelska religija, posebni trenutki v času, v katerih se srečata Bog in človek, so za judovstvo tako pomembni kot večna Božja pravičnost in usmiljenje ter temeljna resnica, da sta Bog in človek v neprestanem medsebojnem odnosu. Če bi namreč trdili, da je izhod iz Egipta zgolj simbol, čigar bistven pomen je v temeljni ideji svobode, ki jo ponazarja pripoved, bi s tem omalovaževali jedro judovske vere.

Judovstvo zahteva, da sprejmemo nekatere temeljne nauke in zakone, pa tudi, da smo zvesti nekaterim odločilnim dogodkom. Njegove ideje so neločljivo povezane z njegovimi dogodki. Duh se manifestira preko Božje prisotnosti v zgodovini in dejanja manifestacije se potrjujejo preko temeljnih naukov in zakonov.

5.2. KATEGORIJA EDINSTVENOSTI

Za večino izmed nas je ideja razodetja *Z*nesprejemljiva, in sicer ne zato, ker je ni mogoče dokazati ali razložiti, ampak zato, ker je *brez primere*. Niti zavračamo je ne, preprosto ne pride v naš um; nobene osnove ali kategorije nimamo, kamor bi jo lahko uvrstili. Ker smo naučeni, da je potrebno vse, kar se dogaja, razložiti kot manifestacijo splošnega zakona, nam je težko verovati v nekaj izjemnega, v nekaj absolutno posamičnega; težko nam je verovati, da se je dogodek, ki se ne dogaja ves čas ali od časa do časa, zgodil samo *enkrat, ob eni priložnosti*. Znanost je namreč prepričana, da se v sferi prostora zaporedje

dogodkov, ki se je enkrat zgodilo, lahko zgodi kadarkoli, ne moremo pa razumeti, da se v sferi časa določeni dogodki ne dogajajo znova in znova. Razodetje je torej dogodek, ki se ne dogaja ves čas, ampak se je zgodilo ob točno določenem času, v edinstvenem trenutku.

Noben drug primanjkljaj ne opustoši duše bolj kot pomanjkanje občutka za edinstvenost. Ustvarjalni človek je namreč tisti, ki uspe ujeti izjemno in trenutno, preden to postane mrtvo v umu. Če se izrazimo v govorici kreativnega mišljenja, karkoli je živo, je edinstveno. In resnični uvid je trenutek razumevanja situacije, preden ta zamrzne v podobnost z nečim drugim.

5.3. IZVOLJENI DAN

Če se ne naučimo, kako trenutke časa ceniti in spoštovati, tako kot cenimo in spoštujemo stvari v prostoru, če ne postanemo občutljivi za edinstvenost posameznih dogodkov, nam bo pomen razodetja ostal skrit. Pravzaprav je edinstvenost kategorija, ki bolj pripada domeni časa, kot domeni prostora. Dva kamna, dva predmeta v prostoru sta lahko enaka; dve uri človeškega življenja ali dve dobi v človeški zgodovini pa nista nikoli enaki. Kar se je enkrat zgodilo, se ne bo na enak način ponovilo nikoli več. Doba Perikleja ali obdobje renesanse se nista nikoli ponovila. Neupoštevanje časa, nezavedanje globine dogodkov je namreč tisto, ki vodi v trditev, da se zgodovina ponavlja. Prav zaradi globokega smisla za čas je svetopisemski človek lahko razumel, da je bil na Sinaju priča dogodku brez primere v človeški zgodovini.

“Vprašaj vendar o prejšnjih dneh, ki so bili pred teboj, od dne, ko je Bog ustvaril človeka na zemlji, in od enega do drugega konca neba, ali se je kdaj zgodilo kaj tako velikega, ali se je kdaj slišalo kaj takega! Je mar katero ljudstvo slišalo glas Boga, govorečega iz srede ognja, kakor si slišal ti, in ostalo živo? Ali pa je kateri bog skušal priti in si vzeti narod iz srede kakega drugega naroda s preizkušnjami, znamenji, čudeži, z bojem, z močno roko, z iztegnjenim laktom in z

Kakor studenec življenja izpod obokov večnosti. Foto: Tatjana Splichal

velikimi strahotami, kakor je vse to za vas storil Gospod, vaš Bog, pred vašimi očmi v Egiptu?" (5 Mz 4,32–34.)

Za svetopisemsko razumevanje zgodovine ni pomemben samo koncept izvoljenega ljudstva, ampak tudi koncept izvoljenega časa; izvolitev dneva, ne samo ljudstva. Izrael je sprejel nadoblast tega izvoljenega trenutka. Ta trenutek je spremenil naš svet.

Od takrat, ko je zakotna skupina sužnjev odšla iz Egipta, se je veliko zgodilo. Nastala so cesarstva; vojne, ki so pretresle svet; osvojitve, odkritja, revolucije, katastrofe in zmage. In zakaj bi še vedno praznovali izhod? Zakaj bi morali bolj ohranjati spomin nanj kot spomin na francosko revolucijo?

"Absurdno se mi zdi podrežati filozofijo določenim zgodovinskim dogodkom v Palestini – bolj in bolj absurdno," je zaklical Sir Walter Raleigh, oksfordski profesor politologije. In to mora biti absurdno za vse tiste, ki nimajo nobenega občutka za edinstvenost časa, za edinstvenost tega, kar se dogodi v času. Zakaj pa bi bila pravzaprav ena ura izmed neštetihi ur posebej pomembna za zgodovino človeštva? Zakaj bi pravzaprav pomen Sinaja presegal pomen vseh naslednjih dogodkov? Na drugi strani pa bi prerok morda dejal: "Absurdno se mi zdi podrežati zgodovino abstraktnim zakonom – bolj in bolj absurdno."

Pomanjkanje realizma, vztrajanje pri posplošitvah za ceno popolnega razvrednotenja posamičnega in konkretnega, je nekaj, kar bi bilo preroškemu mišljenju tuje. Preroške besede namreč niso nikoli ločene od konkretne, zgodovinske situacije. Njihovo sporočilo ni brezčasno, abstraktno; vedno se navezuje na dejansko situacijo. Splošno je vedno posredovano preko posamičnega in abstraktno se preizkuša v konkretnem.

Judovstvo noče podrediti filozofije dogodkom in brezčasnim resnic določeni zgodovini. Poskuša pa pokazati na raven resničnosti, na kateri so dogodki pokazatelji božanskih zakonov in na kateri zgodovino razumemo kot izpolnitev resnice.

5.4. EDINSTVENOST ZGODOVINE

Edinstvenost zgodovine je nekaj, kar je težko razumeti. In prav zato za razlago zgodovine pogosto uporabljamo kategorije in metode naravoslovne znanosti, kot je na primer antična teorija, da zgodovina sledi istemu krožnemu redu kot nebesna telesa, ki se kaže v načelu večnega vračanja enakega; ali pa Spenglerjeva teorija, da gre vsaka civilizacija skozi iste faze kot organsko življenje. Te teorije obravnavajo dogodke, kot da bi bili procesi. Vsi imamo namreč dobro razvit občutek za to, kar imajo stvari skupnega, slabo pa razvit občutek za to, kar je neprimerljivo in posebno. Edinstvene kategorije so potrebne za razumevanje zgodovine, saj tega, kar je posamezno, ne moremo razumeti s posplošitvami. Kategorija splošnega je ključ za poznavanje sveta prostora; kategorija posameznega pa je ključ za razumevanje sveta časa.

Večina izmed nas ceni in spoštuje stvari, kraje, za edinstvenost posameznih dogodkov pa smo neobčutljivi. Zato je ideja svetega kraja lastna ne samo skoraj vsem religijam; nagovorila je ljudi vseh starosti, verne, neverne in praznoverne. Vsi smo pripravljeni priznati, da so nekatere stvari svete; nihče ne bi opravičeval onečaščenja narodne ali religiozne svetinje. Vsak bo priznal, da Veliki kanjon zbuja večje spoštovanje kot pa strelski jarek. Toda kdo izmed nas premore podoben občutek za razločevanje različnosti časov? Zgodovinar Ranke je trdil, da je vsaka doba enako blizu Bogu. Toda judovska tradicija trdi, da obstaja tudi hierarhija trenutkov v času, da niso vse dobe enake. Človek lahko enako moli k Bogu na vseh krajih, toda Bog človeku ne govori enako v vseh časih. V določenem trenutku se je, na primer, duh preroštva ločil od Izraela.

5.5. POBEG V BREZČASNO

Zaničevanje časa se zdi skoraj povsod značilno za človeško mišljenje. Tako za hindujca kot za Grka se čas v primerjavi z večnostjo zdi

prazen, nepomemben in v bistvu neresničen. Stvari, ki se zgodijo v zgodovini, so le malo pomembne; le brezčasno je zares pomembno. Mahajanski vernik je bil opozorjen, da so zadeve, ki so povezane z zgodovinskimi dejstvi, brez religioznega pomena. Zgodovina poteka v ciklih, ne da bi se kadarkoli spremenila. Kokoš lahko opredelimo kot "način, kako jajce naredi še eno jajce" in zgodovino lahko razumemo kot dejanje Brahme, ki "ustvarja, ohranja in zopet použiva svet, na videz brez posebnega motiva, razen tega, da oddaja presežek energije".

Grčiji je pripadla čast, da je odkrila idejo kozmosa, svet prostora; izraelski dosežek pa je bil, da je izkusil zgodovino, svet časa. Judovstvo trdi, da je čas izjemno pomemben. Čeprav je morda varljiv, je oplojen s semenom večnosti. Stvari, ki so pomembne za Boga in odločilne za usodo človeka, so namreč tiste, ki se zgodijo v času, v zgodovini. Svetopisemska zgodovina tako pomeni zmago časa nad prostorom. Izrael ni nastal po spletu cele vrste naključij. Narava se ni sama od sebe razvila po nekem procesu, po nujnosti; v bivanje jo je poklical dogodek, Božje dejanje. Zgodovina je vrhovni dokaz za Boga.

To je bilo novo razumevanje. Za nepreroškega religioznega človeka so procesi v naravi tisti, ki so nanj napravili vtis; tako je začutil Božjo skrivnost in tako si je osmislil čaščenje in slavljenje. Dogodki mu niso posredovali nobenega trajnega religioznega pomena in ga duhovno vzpodbujali. Za nepreroškega človeka je čas temni uničevalec, zgodovina pa v bistvu nesmiselna, zgolj dolgočasno ponavljanje sovraštva, prelivanja krvi in premirja.

V luči Svetega pisma pa zgodovina ni zgolj zaporedje *faits accomplis*, stvari, ki so se zgodile in niso vredne, da bi o njih še kaj razpravljali. Toda, čeprav dogodki ne tečejo po v naprej določenem načrtu in čeprav končnega smotra ne moremo izraziti z eno besedo ali z besedami nasploh, verjamemo, da ima zgodovina kot celota smisel, ki presega smisel njenih posameznih delov. Zapomniti si moramo, da je Bog vključen v naša dejanja

in da smisel ni zgolj v brezčasnem, ampak predvsem v časnem, v nalogah, ki jih imamo tukaj in zdaj. Človekove zmožnosti so izjemne. Čas je namreč le malo nižje od večnosti in zgodovina je drama, v kateri imata svoj delež tako človek kot Bog.

6. PROCES IN DOGODEK

6.1. PROCES IN DOGODEK

"Bolj ali manj jasno vidimo, da mora živa religiozna vera najti izraz v svetu, v katerem mora živeti sodobni človek. Če bi religijo utemeljili na dogodkih, ki se ne morejo ponoviti, bi jo s tem izolirali pred človekovo vsakodnevno izkušnjo." Prav v tem duhu je Martineau izjavil, da "razodetje ne pomeni nekega določenega zgodovinskega razkritja, ki ga potrjujejo čudeži, ampak napredujoče samorazodevanje, ko Bog razkriva svojo eksistenco in svoj značaj v božanskih izkušnjah človekove duše".

Priznati moramo, da je razodetje oddaljeno od "vsakodnevne izkušnje sodobnega človeka"; že pomisliti na to pomeni intelektualno zadrego. Toda poistovetiti razodetje s svojo lastno intelektualno izbiro pomeni popačiti ga, preden bi ga poizkusili raziskati. Torej moramo biti pripravljeni iti onkraj kategorij svoje lastne izkušnje, pa čeprav bo morda tak postopek zbehal naš intelektualni red in mir.

Preroško navdihnjenje moramo razumeti kot *dogodek*, ne kot *proces*. In kakšna je razlika med procesom in dogodkom? Proces se redno odvija, sledi nekemu relativno trajnemu vzorcu; dogodek pa je nenavaden, izreden. Proces je lahko trajen, enakomeren, enoličen; dogodki pa se dogajajo nenadoma, v presledkih, občasno. Procesu so tipični, dogodki pa so edinstveni. Proces sledi zakonu, dogodek pa ustvarja precedens. Proces se pojavlja v fizičnem redu. Vseh dogodkov pa ne moremo zvesti na fizično raven. Beethovnovno življenje nam je zapustilo glasbo; toda če bi jo vrednotili le na fizični ravni, so njeni učinki na svet manjši kot učinek običajne nevihte ali potresa. Človek živi v redu dogodkov, ne samo

v redu procesov. To je duhovni red. Trenutki razumevanja, trenutki odločitve, trenutki molitve – morda so nepomembni v svetu prostora, toda usmerjajo življenje.

Narava je sestavljena iz procesov – organsko življenje, na primer, lahko opišemo kot zaporedje procesov rojstva, rasti, zrelosti in odmiranja; zgodovina pa je sestavljena predvsem iz dogodkov. Kar daje življenju Perikleja ali Aristotela človeški, zgodovinski značaj, niso organski procesi, skozi katere sta šla, ampak nenavadna, presenetljiva in nepredvidljiva dejanja, dosežki in dogodki, ki ju ločijo od vseh ostalih človeških bitij.

Dogodek je dogajanje, ki ga ne moremo zvesti na del procesa. To je nekaj, česar ne moremo predvideti in česar ne moremo popolnoma razložiti. Govoriti o dogodkih pomeni, da predpostavljamo, da je *na svetu* dogajanje, ki je onkraj dosega naših razlag. Kar zavest o dogodkih predpostavlja, vera v razodetje jasno pove, namreč, da Božji glas *vstopa v svet* in nagovarja človeka, naj izpolni njegovo voljo.

Kaj pa mislimo s “svetom”? Če s tem mislimo na temeljni, zaprt, ustaljen in samozadosten sistem pojavov, ki potekajo v skladu z zakoni, ki so nam poznani, potem tak koncept izključuje možnost, da bi priznali kakršenkoli nadnaraven poseg ali glas, ki ga ti zakoni ne predvidevajo. Pravzaprav, če imamo svet, kot ga opisujejo naravoslovne znanosti, za temeljnega, potem nima nobenega smisla iskati božansko, ki je temeljno po definiciji. Kako je namreč lahko nekaj temeljno znotraj nečesa drugega?

Sporočilo Svetega pisma je absurdno, če nismo pripravljeni sprejeti, da je svet, kot ga opisuje in predstavlja znanost, le površina nečesa globoko neznanega. Red je le eden izmed vidikov narave; njena resničnost je skrivnost, ki je dana in ne poznana. Nešteto je odnosov, ki določajo naše življenje v zgodovini, pa niso niti poznani niti predvidljivi. Kar dela z zakoni narave zgodovina, z zakoni narave ne moremo razložiti. Razodetje namreč ni dejanje vmešavanja v normalen

potek naravnih procesov, ampak dejanje umestitve novega ustvarjalnega zagona v tek zgodovine.

6.2. VIDETI PRETEKLOST V SEDANJIKU

Proces nima prihodnosti. Postane izrabljen in vedno ga nadomestijo njegovi lastni učinki. Ne zanima nas lanski sneg. Dogodek, na drugi strani, pa ohranja pomen tudi potem, ko je že mimo; ostaja nekaj trajnega zaradi in ne glede na svoje učinke. Veliki dogodki so tako kot velika umetniška dela pomembni sami zase. Naše zanimanje zanje ostaja še dolgo po tem, ko so že končani.

Ena izmed posebnih lastnosti človeške eksistence je prav gotovo, da preteklost ne izgine popolnoma, da nas nekateri dogodki častitljive starosti držijo začarane prav do današnjega dne. Dogodkov, ki so mrtvi, stvari, ki jih ni več, ne moremo niti začutiti niti povedati. Osvobojeni smo tistega, kar je zares prešlo. Na drugi strani pa so dogodki, ki nikoli ne postanejo preteklost. Sveto zgodovino tako lahko opišemo kot poskus, kako preseči ločnico med preteklostjo in sedanostjo, kot poskus *videti preteklost v sedanjiku*.

7. SVETO PISMO IN SVET

7.1. JE SVETO PISMO ILUZIJA?

Raziskali smo idejo preroštva; soočili smo se s trditvami prerokov. Sedaj pa se moramo usmeriti k samemu Svetemu pismu. Sveto pismo ni le abstraktna ideja, duhovna možnost. Je več kakor trditev, ki so jo izrekli ljudje, živeči nekoč v preteklosti. Sveto pismo je vedno navzoča resničnost in prav ob njem se spet pokaže problem preroškega navdihnjenja.

Pri katerem viru so preroki našli ta tok razumevanja, ki so ga usmerili v knjige Svetega pisma? Kdo jim je dal to, kar lahko oni dajo nam? Je iz njihovega srca žarela misel, ki lahko razsvetli duhovni mrak sveta? Prerokov odgovor je vedno enak: Božja beseda je podžgala moj jezik. Je prav, da preziramo,

omalovažujemo ali slabo govorimo o tej trditvi?

Soočeni smo s neizprosno dejstvom. Plejada ljudi, kot so Mojzes, Natan, Elija, Amos, Izaija in Jeremija, trdi, da je prejela Božjo besedo. Če je njihova trditev napačna, mar nismo prisiljeni, da jih obsodimo kot sleparje, ki so ljudem mešali glave več kakor tri tisoč let?

Značaj Svetega pisma nas spravlja v močno zadrego; prepomemben je, da bi ga prezrli. Vznemirljivejše kot osebni problem, namreč, ali smo pripravljeni verovati, je objektivno vprašanje: je svetopisemsko preroštvo iluzija? Če temu pritrldimo, to prinaša težke posledice. Vprašanje torej ni samo, ali lahko verujemo razodetju, ampak tudi, ali lahko verujemo v zanikanje razodetja.

7.2. MESTO SVETEGA PISMA V SVETU

Kakšno mesto ima Sveto pismo v svetu duha? S čim je Sveto pismo treba povezovati?

Mar bi morali knjigo, ki trdi: "Milina je varljiva in lepota je prazna," ceniti zaradi njenih estetskih dosežkov? Nekateri imajo Sveto pismo za "literaturo", kot da bi bilo tako vzporejanje najvišja hvala, kot da bi bila "literatura" vrhunec duhovne resničnosti. Kaj bi Mojzes, kaj bi Izaija dejal ob taki hvali? Najbrž isto, kot bi dejal Einstein, če bi njegov rokopis teorije relativnosti hvalili zaradi lepe pisave. Kdo razen otroka bi trdil, da je bistvo oceana v njegovi lepoti? Ali da je smisel zvezd v njihovi milini?

Od devetega stoletja muslimani predstavljajo kot dokaz za Božji izvor islama "lepoto Korana" in "nenadkriljiv koranski slog". Vrednost trditve je bila vedno izven dosega razumevanja nemuslimanov. Pomembno pa je, da estetska kakovost Svetega pisma ni nikoli bila uporabljena kot argument, s katerim bi dokazovali dogmo o razodetju. Kako so lahko judje in kristjani – vse do nedavnega – spregledali, da ima Sveto pismo tudi izjemno obliko; da misli niso bile nikoli izoblikovane

v lepši obliki; da nobena človeška domišljija ni nikoli izoblikovala dela, ki bi bilo z njim primerljivo v globoki, neminljivi in tudi neizmerni lepoti?

Vsi imamo potrebo po lepoti in željo po lepem izražanju. Lepota in lepo izražanje lahko v različnih stopnjah najdemo vsepovsod po svetu. Toda, mar samo duša čuti potrebo po lepoti in izražanju? Duša, verujemo, potrebuje posvečevanje; če pa želimo to doseči, se moramo obrniti na Sveto pismo. Mnoge literature obstajajo, Sveto pismo pa je samo eno.

Sveto pismo je odgovor na vprašanje, kako posvetiti življenje. In če rečemo, da ne čutimo nobene potrebe po posvečevanju, s tem zgolj dokažemo, da je Sveto pismo nujno potrebno. Prav Sveto pismo je namreč tisto, ki nas uči, kako čutiti potrebo po posvečevanju.

7.3. KAJ JE SVETO PISMO STORILO

Kaj so napravili preroki za človeško stanje? Poskusimo se spomniti vsaj nekaj izmed mnogih stvari.

Sveto pismo je pokazalo človeku njegovo neodvisnost od narave, njegovo premoč nad stanjem in ga pozvalo, naj se zaveda izjemnih posledic preprostih dejanj. Ne samo zvezde, tudi človeška dejanja prehodijo pot, ki lahko bodisi odseva bodisi sprevrže Božji nauk. Stopnja našega upoštevanja Svetega pisma je zato določena s stopnjo naše občutljivosti za božansko dostojanstvo človekovih dejanj. Razumevanje božanskih posledic človeškega življenja je osrednje sporočilo Svetega pisma.

Sveto pismo je strlo človekovo iluzijo, da je sam. Sinaj je prelomil kozmično tišino, ki napolnjuje naše misli z obupom. Bog si ne zatiska oči pred našim jokom; on ni samo vzorec, ampak moč, življenje pa je odgovor, ne samogovor.

Sveto pismo kaže pot Boga s človekom in pot človeka z Bogom. Vsebuje tako tožbo Boga proti zlobnemu kot krik zatiranega človeka, ki zahteva Božjo pravičnost.

Na njegovih straneh najdemo tako opomine za človekovo neverjetno brezčutnost in trdovratnost, za njegovo neizmerno sposobnost doseči svojo usodo, kot tudi zagotovilo, da je onkraj zla Božje usmiljenje.

Tisti, ki išče odgovor na najbolj pereče vprašanje, kaj je življenje, bo našel odgovor v Svetem pismu; človekova usoda je v tem, da je sodelavec in ne gospodar. To je naloga, zakon in način: naloga je odrešenje, zakon je v tem, da uresničuješ pravičnost, da ljubiš usmiljenje, in način je v tem, da si *človeški in svet*. Ko se spopadamo z obupom, ko nas modrost znanosti in sijaj umetnosti ne moreta rešiti strahu in občutka jalovosti, nam Sveto pismo ponuja edino upanje: zgodovina je zavita pot, po kateri stopa Mesija.

7.4. NOBENE BESEDE NISO MODREJŠE

Nobene besede na svetu niso modrejše, bolj pomenljive in bolj neizogibne, besede, ki so tako stroge kot milostljive, tako srce parajoče kot zdravilne. Resnica je tako jasna: Bog je eden. Nauk je tako tolažilni: on je z nami v stiski. Odgovornost je tako ogromna: njegovo ime je lahko onečaščeno. Standard tako visok: bodi svet. Zapoved tako drzna: ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe. Dejstvo tako veličastno: človeški in božanski zanos sta lahko skladna. Dar pa tako nezaslužen: sposobnost pokesati se.

Sveto pismo je za človeštvo največji privilegij. Tako zelo je oddaljeno in tako neposredno, jasno v svojih zahtevah in polno usmiljenja v svojem razumevanju človeške situacije. Nobena druga knjiga ne ljubi in ne spoštuje človeškega življenja tako zelo. Nobenih veličastnejših pesmi ni o njegovem trpljenju in slavi, o njegovih mukah in veselju, bedi in upanju in nikjer ni človekova potreba po vodstvu in gotovost njegovega končnega odrešenja tako prefinjeno prikazana. Vsebuje besede, ki vzbujajo krivdo in oblubo, ki dviga zapuščenega. In tisti, ki išče besede, s katerimi bi izrazil svojo najbolj notranjo skrb, s katerimi bo molil, jih bo našel v Svetem pismu.

Sveto pismo ni konec, ampak začetek; precendens, ne pa pripovedka. Ker je postavljeno v določeno zgodovinsko situacijo, to še ne pomeni, da nima večne veljave. Nič v njem ni izmaličenega ali oguljenega. To ni ep o življenju junakov, ampak pripoved o vsakem človeku v kateremkoli okolju in kateremkoli času. Njegova tema je svet, celota zgodovine, vsebuje model za vzpostavitev združenega človeštva, pa tudi navodila, kako priti do take združitve. Kaže pot tako narodom kot posameznikom. Še naprej raztresa seme pravičnosti in usmiljenja, posreduje Božji klic svetu in prebada oklep človeške brezčutnosti.

7.5. SVETOST V BESEDAH

Sveto pismo je svetost v besedah. Za človeka naše dobe ni nič tako domače in nič tako obrabljeno kot besede. Od vsega so besede najbolj cenene, najbolj zlorabljene in imajo najmanjšo vrednost. So predmet neprestane skrunitve. Vsi živimo med njimi, jih čutimo, mislimo z njimi, toda ne uspemo ohranjati njihovega neodvisnega dostojanstva, spoštovati njihove moči in teže, postanejo odpadki, zabloda – kepa prahu. Ko pa smo postavljeni pred Sveto pismo, katerega besede so kot hiše, zgrajene iz kamna, ne vemo, kako najti vrata.

Nekateri ljudje se bodo morda čudili: zakaj nam je bila Božja luč dana v obliki jezika? Kako si lahko mislimo, da je božansko zajeto v tako krhkih posodah kot so soglasniki in samoglasniki? To vprašanje pa izraža greh naše dobe: z lahkoto jemljemo eter, ki prenaša žarke duha. Kaj pa je na svetu še takega, kar bi lažje pripeljalo človeka k človeku preko razdalj prostora in časa? Izmed vseh stvari na zemlji samo besede nikoli ne umrejo. Tako malo materialnega je v njih in tako močan pomen imajo.

Sveto pismo se ne ukvarja z božanskim, temveč s človeškim. Ko nagovarja človeška bitja o človeških stvareh, čigav jezik naj bi uporabilo, če ne človeškega? Kateri drug medij bi lahko bil izbran za posredovanje božanskega? Slike, naslikane na luno? Kipi,

izklesani v gorah? Kaj pa je narobe s človeškim izvorom svetopisemskega besednjaka?

Če bi bilo Sveto pismo *tempelj*, po veličastnosti in sijaju enak preprosti veličini njegove sedanje oblike, bi njegov božanski jezik lahko večini ljudi prinašal znamenje božanskega dostojanstva s silo, ki bi jo bilo težje zanikati. In človek bi častil njegovo delo namesto njegove volje ... in prav to je tisto, kar je Sveto pismo poskušalo preprečiti. Prav tako, kot je nemogoče razumeti Boga brez sveta, je namreč nemogoče razumeti njegov namen brez Svetega pisma.

7.6. IZRAEL KOT DOKAZ

Judovstvo ni preroška religija, ampak religija ljudstva. Preroke namreč lahko najdemo tudi pri drugih narodih. Edinstven pa je vstop svetosti v življenje vsega Izraela in način preroštva, ki je oblikovalo konkretno zgodovino in ni ostalo samo zasebna izkušnja posameznikov. Svetopisemsko razodetje se ni zgodilo zaradi prerokov, ampak zaradi Izraela in vseh ljudi.

V skoraj vsakem kultu in religiji najdemo določena bitja, stvari, kraje in dejanja, ki jih imajo za svete. Vendar pa je ideja svetosti celega naroda, Izraela kot svetega naroda, brez vzporednice v človeški zgodovini. Svetost je najdragocenejša beseda v religiji in se uporablja samo za opis tega, kar verujemo, da je neizpodbitno izraz nenavadne, nadnaravne lastnosti nekega bitja. Le izredni, nadnaravni dogodki v življenju vsega Izraela so namreč omogočili uporabo besede "sveto ljudstvo".

Čudež Izraela, čudo judovske eksistence, preživetje svetosti v zgodovini Izraela je neprestano potrjevanje čudeža Svetega pisma. Razodetje za Izrael je postalo razodetje po Izraelu.

Christian Fürchtegott Gellert je na vprašanje Friderika Velikega: "Gospod profesor, navedite mi dokaz za Sveto pismo, toda na kratko, ker imam malo časa," odgovoril: "Veličanstvo, judje."

7.7. KAKO SPREJETI GOTOVOST IZRAELA?

Naša zadržanost do Svetega pisma je vsekakor problem izolirane, individualne vere. Kot člani "izraelske skupnosti" moramo sprejeti končno odločitev. Če pa smo odtujeni od izraelske skupnosti in njenega neprestanega odgovora, kako lahko potem razumemo glas? Ni namreč zavračanje dogme tisto, ki bi nas ločilo od Svetega pisma, ampak pretrgane vezi, ki nas vežejo z ljudmi, ki so živeli z glasom.

Besedna zveza "Bog Abrahama, Izaka in Jakoba" je semantično drugačna od besedne zveze, kot je "Bog resnice, dobrote in lepote". Abraham, Izak in Jakob ne pomenijo idej, načel ali abstraktnih vrednot. Niti ne predstavljajo učiteljev in mislecev in zato ne moremo besedne zveze razumeti na enak način kot "Bog Kanta, Hegla in Schellinga". Abraham, Izak in Jakob niso načela, ki bi jih morali razumeti, ampak življenje, ki jih moramo nadaljevati. Življenje človeka, ki se pridruži Abrahamovi zavezi, je nadaljevanje Abrahamovega življenja. Sedanjost namreč ni ločena od preteklosti. "Abraham pa je še stal pred Gospodom" (1 Mz 18,22). Abraham traja večno. Mi smo Abraham, Izak, Jakob.

Naša težava je torej v tem, kako sprejeti gotovost Izraela, ki jo posreduje Sveto pismo, in za katero Bog hoče, da jo poznamo in da jo sprejmemo; kako doseči skupinski občutek za Božjo navzočnost v svetopisemskih besedah. V teh težavah je dilema naše usode in v odgovoru nanje je rešitev ali obsodba.

1. Avtor misli je A. J. Heschel (Heschel 1983, 167).
2. Prim. Skralovnik, Samo. Bolj judovski ste, kot ste mislili. Tretji dan, 2010, letn. 39, št. 7/8, str. 18–26; 2010, letn. 39, št. 9/10, str. 26–32.
3. Parafraziram besede Franka Moora Crossa (glej Zupet, Janez. 2006. *Kumranski rokopisi*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 17–21).
4. Citat je vzet iz poglavja *The Principle of Revelation – Wisdom, Prophecy, and God* (Heschel 1983, 261).
5. The wind that sighs before the dawn
Chases the gloom of night,
The curtains of the East are drawn,
And suddenly- 't is light.
(Sir Lewis Morris)